

etc. —³ Per a la història de la conjunció *que* és fonamental l'estudi de J. Jeanjaquet, *Recherches sur l'origine de la conjonction Que* (París 1894), 99 pp., amb la ressenya de G. Paris (*Rom.* xxv, 343); a més, les notes de Meyer-Lübke en *Litbl.* xvi, 308-312, i en *Introd.*, §§ 85, 110, 167, 203. Va tenir en compte aquests estudis l'article *QUE* del *DECH* iv, 703-5; el seguim molt de prop en la part expositiva del problema. —⁴ Estem pensant en la forma italiana *ched*, variant de *che*, usada davant vocal (*non credo ched egli venga*) i la forma occitana antiga *quez*, variant de *que*, que es donava també davant vocal, essent la -z el resultat normal de la -d- en aquest idioma; es troben exemples de *ked* (o *ket*) davant vocal en alguns textos arcaics castellans i aragonesos (veg. *DECH* iv, 704a2ss.). —⁵ Veg. J. Bastardas, *Particularidades sintácticas del latín medieval* (Bna. 1953), pp. 184-85. —⁶ L'editor vacilla escrivint amb accent *què* i en altres casos sense accent *que*. Notem que *que* ponderatiu avui es pronuncia àton. —⁷ No tracta M.-L. de l'adjectiu ni de l'adverbi interrogatiu-admiratiu en la seva *Introd.* ni en les seves gramàtiques Romànica ni Italiana. —⁸ Té un treball ben detallat sobre el tema J. Calveras, *La forma «que» del relatiu català*, en *AORBB* 25 II, 1929, 181-254; III, 1930, 177-243; recensió de Krüger, en *ZRPh.* LIV, 1934, 349-54; en general un estudi útil i ben documentat, si bé la metodologia deixa molt a desitjar. —⁹ Tracta d'aquest problema A. Par, «"Qui" i "que" --- en el domini català»³⁰ en *RFE* xvi, 1929, 1-34, 113-46, part segona del seu treball «"Qui" i "que" en la Península Ibérica», *ib.*, 1-34; toca, a més, aquesta qüestió en la seva anàlisi del llenguatge del *Curiol* (*AORBB* I, 1928, 119-50, concretament 138-39); val a dir que no són sempre encertades les seves interpretacions. —¹⁰ Fabra s'hi refereix en la *Gram.* de 1912, § 143, p. 198; defensa vigorosament el sistema simplificat actual contra l'ús doble *qui-que* en diverses «Converses» (n.ºs 105-08, ed. Barcino, II, 1954, p. 46ss.). —¹¹ Trobem en les *Novelletes menorquines* de Ruiz Pablo (*IdOr.* 3, 4.ª ed., 1976): «Jo tenc un amor *qui* em mata ---» (cançó popular men., p. 24), «Són com una espira de foc *qui* se'n va d'una vila a l'altra» (p. 30), «És cosa dels homos *qui* saben molta grimètica» (p. 36), «Allà baix era una formiguera --- de dones ---, *qui* cridaven i reien» (p. 92); i com a objecte: «Allò *qui* tu deies que era ---» (p. 92) etc.; però no manquen exemples de *que* com en aquest passatge: «Tothom mirava acostar-se aquell cavaller *que* galopava» (p. 19). —¹² Par inclou de Mallorca el refrany: «Les abeies coneixen ses flors *qui* fan mel» (*RFE* xvi, 36). —¹³ En aquestes frases *qui* servia de relatiu subjecte, però quan l'expressió de terminis de temps requeria pronom adverbial amb el sentit de 'quan' o 'en què' hom emprava *que*: «--- entró al dia que éls videren ---» (*Hom.*, 3v14), «E donam-los dia *que* y fossen» (Jaume I, *Cròn.*, cap. 25, I, 62), «e si en est segle no las fem, no uenrà altrc temps *que* les puxam fer» (*ib.*, ed. Agui-

ló, p. 195), «En aquell temps *que* nostre Senyor Jesú Crist era en aquest món» (Llull, *Doctr. Puer.*, *AlcM*); avui com és sabut es diu «L'any *que* es va casar», «la darrera vegada *que* et vaig veure» (*DFa.*; altres exemples de Verdaguer, EmVilanova, NOLLER etc. en *AlcM*, s.v. *que* I, 5a) i també en *aquell temps en què* etc. —¹⁴ Notem *es qui* en les *Rond. mall.* de Mn. A. Alcover: «*es qui* li guanyaria a dir una mentida ---» (ed. definitiva, Palma 1953, I, p. 5), *tots es qui* (*ib.*, i també p. 14) etc.; Calveras (*AORBB* III, 192), cita exemples d'*aquell qui* de les mateixes *Rondaies*; en l'escriptor mall. P. d'A. Penya (*Poes. Pop.*) es troba *el qui* al costat d'*els que*, *aquell que*, *aquell que*. —¹⁵ Com fa constar Par (*RFE* xvi, 27) són usuals dites com «fia't d'*aquell qui* estimi a Deu», «los *qui* treballen són feliços», «*aquell qui* vulgui venir que ho digui», a localitats com Barcelona, Tarragona, Tàrron, Montseny, Manlleu i a Mallorca. És la forma que sembla usar regularment MGadea, que era de la Comarca d'Alcoi: «Y *el qui* no va cantar o reçar el Rosari en devoció, precisament té que moure escàndal» (*Terra del Xè* I, 202); «puix *el qui* aguarda la sopa d'un atre se la menja tart y gelá, y *el qui* no treballa no manduca» (*ib.*, p. 214) etc. —¹⁶ Coromines en l'autògraf de la *Vida Austera* (IV, cap. 2, p. 55) escriu «l'home resta com *aquell qui* dorm», però les edicions impreses ho canvien en *aquell que* (1.ª ed., p. 248), i en *Les pre-sons imaginàries* (3.ª ed., 1965) trobem «Vosaltres, *els que* heu passat ---», «Malaventurat d'*aquell que* ---» (p. 43). —¹⁷ En algun refrany apareix com *lo qui* com en aquest que apareix en Salvà, *Callosa* II, 121: «A la terra dels conills, *lo qui* fan els pares fan els fills»; es deu clarament a la vacil·lació antiga entre *qui* i *que*, i de fet no en manquen exemples antics com en aquest passatge d'una carta personal del S. xv, escrita a Barcelona: «E lo senyor tot sol anà-se'n la via de Gaspar Meca per reptar-lo *del qui* feia» (*Epist. Segle XV*, *Ncl.*, 28.11). A Menorca, on *qui* com a pronom relatiu ha invadit l'esfera de *que*, sembla tenir ús *lo qui* 'allò que' al costat de *lo que*, a jutjar per aquests exemples que trobem en Ruiz Pablo: «--- *lo qui* fa sa llum són trossos d'una cosa ---» (*Novel. Men.*, 4.ª ed., p. 29), *allò qui* en p. 31; però *lo que* en p. 13, «pensava en *lo que* li havia contat», i a més en p. 10. —¹⁸ Vayreda escriu *lo que* i *l que*: «—L'Àrbós que fassi *l que* vulgui! --- vosaltres també feu *lo que* vulgueu» (*Punyaalada*, 4.ª ed., p. 177); com fa constar Fabra, *Gram.* 1912, § 149, molts escriptors escrivien *lo que* fins i tot rera un mot amb vocal final («Escolta *lo que* -t dic»).¹⁹ Convé notar l'ús de *a què?* amb valor de 'per què, amb quina finalitat' en StVicençF: «E l'àngel respòs: —E *a què* lo volets saber? Que ja'l sabeu» (*Sermons* III, 80.7). —²⁰ Notem en docs. ross. de 1587: «les persones que són exides de Elna són persones de ses cases y *tenen què* gastar, les quals estan disperses --- purgant» (Calmette, *RLR* LIII, 414); *DTò.* (1647) duu *tenir prou què fer*. —²¹ D'altra banda és merament expletiu d'un *que* repetit en